

TIJORAT BANKLARINING KREDIT PORTFELIDAGI MUAMMOLI KREDITLARNI KAMAYTIRISH YO'LLARI.

Ishonkulov Maxmud Umirboyevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi Tijorat banklarini
boshqarish magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16017108>

Annotatsiya

Mazkur ilmiy tezisdagi tijorat banklarining kredit portfelida yuzaga kelayotgan muammoli kreditlar muammosi, ularning kelib chiqish sabablari hamda banklar faoliyatiga ko'rsatayotgan salbiy ta'siri chuqur tahlil etilgan. Shuningdek, muammoli kreditlar ulushini kamaytirish bo'yicha ilg'or xalqaro tajribalar, normativ-huquqiy asoslar va zamonaviy boshqaruv usullari o'rganilgan. Tadqiqot natijasida O'zbekistonda muammoli kreditlarni kamaytirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida kredit siyosatini takomillashtirish, kreditlashdan oldingi chuqur tahlil va monitoring tizimini kuchaytirish, risklarni baholashda raqamli texnologiyalarni keng qo'llash hamda restrukturizatsiya mexanizmlarini joriy etish taklif qilingan. Tezis natijalari amaliyotda banklarning moliyaviy barqarorligi va kredit portfeli sifati yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

Muammoli kreditlar, kredit portfeli, tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, kredit riski, qaytaruvchanlik, kredit siyosati, kredit monitoringi, risklarni boshqarish, restrukturizatsiya, kredit tahlili, kredit byurosi, aktivlar sifati.

Abstract: This scientific thesis provides an in-depth analysis of the problem of problem loans in the credit portfolio of commercial banks, their causes and their negative impact on the activities of banks. It also studies advanced international practices, regulatory and legal frameworks and modern management methods for reducing the share of problem loans. As a result of the study, it was proposed to improve credit policy, strengthen the pre-lending in-depth analysis and monitoring system, widely use digital technologies in risk assessment, and introduce restructuring mechanisms as priority areas for reducing problem loans in Uzbekistan. The results of the thesis will serve to improve the financial stability and quality of the credit portfolio of banks in practice.

Keywords: Problem loans, credit portfolio, commercial banks, financial stability, credit risk, repayment, credit policy, credit monitoring, risk management, restructuring, credit analysis, credit bureau, asset quality.

Tahlil va natijalar

Tijorat banklari iqtisodiyotda asosiy moliyaviy vositachi sifatida kredit berish orqali resurslarning oqilona taqsimlanishiga xizmat qiladi. Kreditlash faoliyati banklar uchun daromad manbai bo'lib xizmat qilsa-da, ushbu faoliyat natijasida yuzaga keluvchi muammoli kreditlar (non-performing loans – NPL) moliyaviy barqarorlikka tahdid tug'diradi. Ayniqsa, so'nggi yillarda O'zbekiston bank tizimida muammoli kreditlar sonining ortib borayotgani banklar faoliyatining sifatiga jiddiy e'tibor qaratishni taqozo qilmoqda.

Markaziy bankning rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil oxiriga kelib, banklarning umumiy kredit portfeli 470 trln so'mdan oshgan bo'lsa-da, ushbu portfelning taxminan 4,5% ini muammoli kreditlar tashkil qilgan. Ba'zi banklar kesimida esa bu ko'rsatkich 6–8% atrofida bo'lib, kredit portfeli sifatsizligi va kredit riski boshqaruvining sustligini ko'rsatmoqda. Albatta, bu holat bank kapitalining yetarliligi, rentabellik ko'rsatkichlari va likvidlik darajasiga salbiy ta'sir o'tkazadi.

Muammoli kreditlarning yuzaga kelishiga bir qancha omillar sabab bo'lmoqda. Avvalo, kredit ajratish jarayonida mijozlarning to'lov qobiliyati to'liq va chuqur baholanmasligi, noto'g'ri ma'lumotlar asosida qaror qabul qilinishi — asosiy xatolardan biridir. Bundan tashqari, kafolat va garovlarning yetarli bo'lmasligi yoki ularning bozordagi haqiqiy qiymatidan yiroqligi, banklar tomonidan risk baholash tizimining noaniqligi ham ushbu muammo ildizlarini tashkil etadi. Kredit monitoringi tizimining sustligi, mijoz biznesidagi sektoriy yoki makroiqtisodiy inqirozlar, shuningdek, bank xodimlarining professionalligi yetishmasligi kabi ichki omillar ham muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, kredit oluvchilar tomonidan moliyaviy hujjatlarning ataylab noto'g'ri taqdim etilishi, bank tizimida axborot almashinuvining yetarli darajada shakllanmaganligi, kredit risklarining diversifikatsiya qilinmaganligi — muammoli kreditlar hajmini oshiruvchi omillardan hisoblanadi. Foiz stavkalarining yuqoriligi esa ayniqsa kichik biznes vakillarini muddatli to'lovlarni bajara olmaslik holatiga olib kelmoqda.

Olib borilgan tahlillar asosida, tijorat banklari tomonidan muammoli kreditlarni kamaytirish maqsadida bir qator amaliy mexanizmlar joriy etilmoqda. Jumladan, kredit byurolari bilan hamkorlikda mijozlarning kredit tarixini tahlil qilish, avtomatlashtirilgan skoring tizimi orqali qaror qabul qilish, shuningdek "stress-test"lar orqali risk darajasini baholash kabi yondashuvlar qo'llanilmoqda. Ayrim banklar esa muammoli kreditlarni restrukturizatsiya qilish, ya'ni kredit muddati va foiz stavkalarini qayta ko'rib chiqish yo'li bilan muammoni yumshatishga harakat qilmoqda.

Xalqaro amaliyotga nazar tashlansa, Janubiy Koreya, Malayziya, Polsha va Turkiya kabi mamlakatlar muammoli aktivlarni boshqarish uchun maxsus aktivlarni boshqaruvchi kompaniyalar (Asset Management Companies) tashkil qilgan. Bunday yondashuv banklarning balansini yomon aktivlardan tozalash va kredit resurslarini samarali qayta yo'naltirish imkonini bergan. Shuningdek, ushbu davlatlarda kreditlar bo'yicha milliy reyting tizimi joriy etilgan bo'lib, har bir mijozning moliyaviy intizomi raqamli asosda baholanadi.

Yana bir muhim jihat — bu sun'iy intellekt asosidagi analitik algoritmlar orqali real vaqtlı kredit monitoringining amalga oshirilishi. Bu kreditlar bo'yicha signal ko'rsatkichlar asosida xavfni oldindan bashorat qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish orqali aholi va biznes subyektlarining kredit madaniyatini shakllantirish ham muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida bu tajribalar bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. Lekin ularning natijadorligini real tahlil qilish uchun muammoli kreditlar darajasining pasayishi bilan bog'liq statistik o'zgarishlarni muntazam kuzatib borish talab etiladi. Shu munosabat bilan, davlat miqyosida muammoli kreditlarni qayta moliyalashtirishga yo'naltirilgan maxsus fondlar, subsidiya va kafolat mexanizmlarini shakllantirish zarur.

Yana bir dolzarb yondashuv bu — kredit ajratish jarayonida ESG (Ekologik, Ijtimoiy va Korporativ boshqaruv) mezonlarini inobatga olishdir. Bu mezonlar uzoq muddatli barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatni ta'minlaydi hamda kreditning jamiyatga va atrof-muhitga ta'sirini ham hisobga olgan holda risklarni baholash imkonini beradi.

Tijorat banklarining muammoli kreditlarga qarshi kurashish strategiyasi kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu yondashuv ichki nazoratni mustahkamlash, kredit ajratish mexanizmlarini raqamlashtirish, risklarni avtomatik aniqlash tizimlarini joriy etish, hamda mijozlar bilan ochiq va ishonchli muloqotni yo'lga qo'yish orqali amalga oshiriladi. Yagona maqsad — barqaror va sog'lom kredit portfelini shakllantirish hamda bank tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashdan iborat.

Xulosa

O'tkazilgan tahlillar va amaliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining kredit portfelida muammoli kreditlar ulushining ortishi banklarning moliyaviy barqarorligi, rentabelligi hamda butun moliyaviy tizimga bo'lgan ishonchga jiddiy xavf tug'diradi. Ushbu holat nafaqat banklarning o'ziga, balki umumiy iqtisodiy muhitga, xususan, investitsion faollikka va pul-kredit siyosatining samaradorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Muammoli kreditlarning yuzaga kelish sabablari ko'p qirrali bo'lib, ular orasida kredit siyosatining yetarli darajada puxta ishlab chiqilmaganligi, kredit oluvchilarni baholashda noto'g'ri yondashuv, monitoring tizimining zaifligi, iqtisodiy beqarorlik hamda moliyaviy savodxonlikning past darajada ekanligi asosiy omillar sifatida ajralib turadi.

Muammoli kreditlarni kamaytirish uchun banklar quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratishlari lozim:

- kredit risklarini baholashning ilg'or raqamli texnologiyalar asosidagi tizimlarini joriy etish;
- kredit ajratishdan oldin mijozlarni chuqur va tizimli o'rganish (due diligence) amaliyotini kuchaytirish;
- kredit portfelini segmentlash va yuqori xavfli sektorlar uchun alohida yondashuv ishlab chiqish;
- muammoli kreditlarni restrukturizatsiya qilish mexanizmlarini faol qo'llash;
- bank xodimlari malakasini oshirish hamda ichki nazorat tizimini takomillashtirish;
- moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish orqali kredit madaniyatini shakllantirish.

Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasiga tayanib, O'zbekistonda ham muammoli aktivlarni boshqaruvchi maxsus kompaniyalar (AMC), kredit reyting tizimlari va sun'iy intellektga asoslangan kredit tahlili vositalarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, muammoli kreditlarni kamaytirish banklar uchun nafaqat moliyaviy ehtiyoj, balki strategik ustuvor vazifa hisoblanadi. Faoliyatda ilg'or yondashuvlarni qo'llash orqali tijorat banklari nafaqat barqaror kredit portfeli shakllantiradilar, balki iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy qo'llab-quvvatlashda ishonchli vositachilarga aylanishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Central Bank of Uzbekistan (2024) Bank sektorining moliyaviy barqarorligi sharhi. [Online] Available at: <https://cbu.uz> [Accessed 10 Jul. 2025].
2. IMF (2023) Managing Non-Performing Loans in Emerging Markets. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
3. World Bank (2022) Strengthening Bank Supervision and Managing Problem Assets. Washington, D.C.: World Bank Publications.
4. Karimov, A.A. (2021) Kredit risklarini boshqarish asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

5. KPMG Uzbekistan (2023) Review of Uzbekistan's Banking Sector. [Online] Available at: <https://kpmg.uz> [Accessed 9 Jul. 2025].
6. PwC (2023) Non-performing Loans in Central Asia: Trends and Policy Options. [Online] Available at: <https://pwc.com> [Accessed 8 Jul. 2025].
7. European Banking Authority (2022) Guidelines on Management of Non-Performing Exposures. [Online] Available at: <https://eba.europa.eu>
8. Basel Committee on Banking Supervision (2020) Prudential treatment of problem assets. Basel: Bank for International Settlements.
9. Yuldashev, B.B. (2020) 'Bank kredit portfeli sifati va risklarni baholash', Moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 3(1), pp. 45–53.
10. Uzbek Banking Association (2024) O'zbekiston bank tizimidagi muammoli kreditlar bo'yicha monitoring hisobotlari. Toshkent.
11. Deloitte (2022) Credit risk modeling and restructuring under IFRS 9. [Online] Available at: <https://deloitte.com>
12. Ministry of Economy and Finance of Uzbekistan (2023) Bank sektorida makroprudensial nazorat mexanizmlari. Toshkent.
13. Turaev, D.S. (2021) 'Muammoli kreditlar va ularni kamaytirish strategiyalari', Bank ishi va auditi, 2(2), pp. 60–67.
14. OECD (2021) Financial education and responsible lending. Paris: OECD Publishing.
15. Asian Development Bank (2022) Improving Asset Management Companies in Asia. Manila: ADB Publications.
16. Khodjaev, S.K. (2023) 'Kredit siyosatini takomillashtirish orqali kredit portfelini optimallashtirish', Iqtisodiyot va moliya, 4(3), pp. 39–46.

